

Handwritten text in Persian script, likely a manuscript or ledger, featuring a diamond-shaped grid of numbers (0-9) and a decorative border with floral motifs.

Decorative diamond grid (top left):

10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
30	31	32	33	34	35	36	37	38	39
40	41	42	43	44	45	46	47	48	49
50	51	52	53	54	55	56	57	58	59
60	61	62	63	64	65	66	67	68	69
70	71	72	73	74	75	76	77	78	79
80	81	82	83	84	85	86	87	88	89
90	91	92	93	94	95	96	97	98	99

Decorative diamond grid (bottom left):

10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
30	31	32	33	34	35	36	37	38	39
40	41	42	43	44	45	46	47	48	49
50	51	52	53	54	55	56	57	58	59
60	61	62	63	64	65	66	67	68	69
70	71	72	73	74	75	76	77	78	79
80	81	82	83	84	85	86	87	88	89
90	91	92	93	94	95	96	97	98	99

Decorative border (bottom left):

10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
30	31	32	33	34	35	36	37	38	39
40	41	42	43	44	45	46	47	48	49
50	51	52	53	54	55	56	57	58	59
60	61	62	63	64	65	66	67	68	69
70	71	72	73	74	75	76	77	78	79
80	81	82	83	84	85	86	87	88	89
90	91	92	93	94	95	96	97	98	99

Handwritten text in Persian script, likely a manuscript or ledger, featuring a diamond-shaped grid of numbers (0-9) and a decorative border with floral motifs.

Decorative diamond grid (top right):

10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
30	31	32	33	34	35	36	37	38	39
40	41	42	43	44	45	46	47	48	49
50	51	52	53	54	55	56	57	58	59
60	61	62	63	64	65	66	67	68	69
70	71	72	73	74	75	76	77	78	79
80	81	82	83	84	85	86	87	88	89
90	91	92	93	94	95	96	97	98	99

Decorative diamond grid (bottom right):

10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
30	31	32	33	34	35	36	37	38	39
40	41	42	43	44	45	46	47	48	49
50	51	52	53	54	55	56	57	58	59
60	61	62	63	64	65	66	67	68	69
70	71	72	73	74	75	76	77	78	79
80	81	82	83	84	85	86	87	88	89
90	91	92	93	94	95	96	97	98	99

Decorative border (bottom right):

10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
30	31	32	33	34	35	36	37	38	39
40	41	42	43	44	45	46	47	48	49
50	51	52	53	54	55	56	57	58	59
60	61	62	63	64	65	66	67	68	69
70	71	72	73	74	75	76	77	78	79
80	81	82	83	84	85	86	87	88	89
90	91	92	93	94	95	96	97	98	99

Tılsımlı Gömlekler

(Milli Saraylar Koleksiyonu  rneği)

H ly  Tezcan*

‘Tılsımlı gömlekler’ kişiye nazara, hastalıklara, türlü k t l klere karşi koruduğuna, hastalara şıfa verdiğine, giyeni savaşta muzaffer kıldığına inanılarak hükümdarlar, yöneticiler, savaşa giden komutanlar, dini liderler tarafından kullanılmıştır. Tılsımlı gömlekler genellikle aherlenerek k ğit özelliği kazandırılmış ince pamuklu kumaştan dikilmiştir. Aherlenerek kaygan hale gelen zemin üzerine yazılan yazılar, şekiller ve bezemeler daha çok döneminin kitap tezhibi sanatına yakındır. Ayrıca gömleklerin yüzey düzenlemesi, Kur’an sayfasının düzeni, bezemesi, sayfa kenarının tığları itibariyle büyük benzerlik gösterir.

Başka kültürlerde de tılsımlı gömleklere rastlanır.  in’de Budizm inancına bağlı olarak yapılmış böyle bir gömleğin arkasında, daire içinde Buda ve doktrinleri yer alır. İran ve Hindistan’da da bu tarz gömleklerin kullanıldığı bilinir. Hindistan’ın İslam döneminde, Hint-İslam sentezi özellikleri taşıyan 15-16. yüzyıla ait, altın yaldız ve Bihari yazısıyla yazılmış bir gömlek bulunmaktadır. Ayrıca İspanyol kolonilerinde 19. yüzyıla ait bir tılsımlı gömlek Latin harfleriyle ve figürlü olarak hazırlanmıştır.

Yapılan araştırmalar, tılsımlı gömleklerin üzerindeki geometrik şekilleri (yantra) oluşturan çizgilerin İ  2 bin 852 tarihlerine kadar inen bir geçmişi olduğunu ortaya koymuştur. En erken yantra, Pa Kua,  in imparatoru Fu Hsi tarafından taş ve bronz üzerine çizilen çizgilerdir. Bunlar birinden diğerine geçen sihirli gücün temelini oluşturuyordu ve doğadaki pozitif güce kanal açarak negatif güce karşi korunma sağlıyordu.

Türkler arasında İslamiyet’ten önce de tılsımlı gömleklere inanılmış, Dede Korkut hik yelerinde bu gömleklerden bahsedilmiştir. Bunlar kurşun işlemeyen kılıç kesmeyen, mutluluk getiren ya da giyeni görünmez kılan g mleklerdi. Yusuf Peygamber’in, Mısır’ın Azizi olduğu sıralarda Yakup Peygamber’e gönderdiği ve Yakup’un yüzüne sürünce oğlunun ayrılığı yüzünden ağlamaktan görmez olan gözlerinin açıldığı bu gömlekten Kur’an-ı Kerim’de Yusuf Suresi’nde bahsedilir.

İslam dünyasında burçların konumlarına göre geleceğe ait yorum yapılmasına ilm-i n c m (astroloji) denirdi. Güneşin gökyüzündeki hareketi sırasında belli tarihlerde girdiği burçları isim, şekil ve sıraları kullanılmış, aylara göre hazırlanmış gök haritalarında burçların diğer gök cisimleriyle olan ilişkileri belirtilmiştir. Dünyanın 12 ay boyunca farklı burçlara girmesi nedeniyle, her ayın farklı bir burcun etkisinde olduğuna inanılmış ve hangi durumda hangi gezegen ya da burcun etkili olduğu m neccimbaşlar tarafından ortaya konmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda devletin resmî görevlileri olup, ilmiye sınıfına mensup ve astroloji ile de ilgilenen münecimlerin tespit ettiği eşref saatte tılsımlı gömlekler yazılmaya başlanır ve tezhip ustaları diğer bezemeleri yaparlardı.

Osmanlı'da gök cisimleri ve astrolojiyle ilgilenen bilim adamlarından biri Firdevsi-i Taviil adıyla bilinen Şerefeddin Musa olup, bu konuda yazdığı Davetname isimli kitabı ile ünlüdür. Altı bölümden oluşan Davetnâme tılsımı hazırlayan din hocalarının el kitabı niteliğindedir.

Dönemin kitap tezhibi sanatına yaklaşan ve aherlenerek kâğıt özelliği kazandırılmış ince pamuklu kumaştan dikilmiş bu gömlekler önce kesilir üzerlerine yazı ve diğer işlemler yapıldıktan sonra usta terziler tarafından birleştirilerek dikilirdi. Gömleklerin yüzeyine kare, dikdörtgen, baklava, daire, yarım daire, üçgen şekilleri çizilir bunlar ayrıca karelere bölünerek içine vefk ve cifr yazılırdı.

Gömleklerin üzerinde öncelikle âyetler yer almıştır. Ebced hesabına göre Arap alfabesindeki her harfin sayısal bir değeri vardır. Harflerin dizilişine göre hesap edilerek Kur'an'ın istenilen âyeti gizemli bir şekilde ifade edilebilmiştir. Tılsımlı yazımlarda, Kur'an'ın Fatiha Suresi ilk sure olması ve açıcı bir nitelik taşımasıyla en çok kullanılandır. Yasin Suresi, Fetih Suresi, Âyet-el Kürsi, Ahkaf ve Felak, Nas sureleri ile Kehf Suresi bunun dışında İlâhi kudrete sahip olduğuna inanılan esma-i hüsnâ, dört meleğin adı (Mikail, Cebrail, Azrail, İsrâfil), Hz. Muhammed'in hilye-i şerifi (tasviri), nübüvvet mührü (peygamberlik işareti), Peygamber Efendimizin hadisleri ve yakarışları yer alır. Ayrıca gömleklerde kullanılan sembollerden en önemlileri başta Hz. Muhammed'in ayak izi (Kadem-i saadet) ve ayak giyimi (Nalın-ı saadet) olmak

üzere, yürek şeklindeki peygamberlik (nübüvvet) mührü, ok ve yayı, kılıç ve Hz. Ali'yle özdeşleştirilen çift ağızlı kılıç yani Zülfikâr ve nazara karşı etkili olduğuna inanılan Mühr-i Süleyman motifidir.

Tılsımlı Gömlek,
Env. No: 38/671,
Milli Saraylar Koleksiyonu.

Tılsımlı gömleklerde bitkisel motiflerden de faydalanılmış, sonsuzluğu ifade eden, servi ağacı giyene uzun ömür dilemek için kullanılmıştır. Gömleklerin üzerinde rastlanan bezeme amaçlı diğer bitkisel motifler erken dönemlerde; küçük yapraklı ve hatayı başlarının süslediği spiral kıvrımlı ince dallar, bulut motifleri, saz yaprakları, 16. yüzyıl ortalarından itibaren karanfil, sümbül gibi çiçekler, demet halinde laleler, vazodan çıkan sümbüller olarak sayılabilir.

Yazılar genellikle kitap sanatı tezhibi gibi ya beyaz kumaş zemine veya lacivert zemine çizilen küçük rumi, hatayili spiral kıvrımlar üzerine yazılır. Sülüs ve dikkat çekecek ibareler için celi sülüs tarzı sık kullanılan hat

örnekleridir. Talik hat da yazı çeşitlemesi olarak kullanılmıştır. Genelde bir gömlek üzerinde birden fazla yazı çeşidi kullanılmış ve yazının dekoratif özelliğinden faydalanılmıştır.

Gömleklerde en çok kullanılan renkler başta siyah mürekkep olmak üzere mavi, kırmızı, yeşil, altın ve gümüş yaldızlıdır. Yüzey genellikle siyah veya kırmızı renkle cetvelenir içleri kırmızı, mavi, yeşil renkli mürekkeple vefk ve cifrle doldurulur. Mavi genel olarak sihir gücü olan bir renk olarak kabul edilse de, gömlek üzerinde değişik renklerin kullanılması dua, tılsım, vefk gibi ayrı soydan gelen yazıları ayırt etmek ve estetik yaratmak için kullanılmıştır.

Savaşlarda zırh altına, iç çamaşırı gibi tene veya kaftan gibi gömlek üzerine giyilen, kürk kaftanın yakasının altına takılan takma yakalar, takke olarak başa giyilen, Kur'an ayetleri, Allah'ın güzel isimleri vefk (rakam) ve cifr (harf) kareleriyle cetvelenmiş giysilerin çoğu giyilmeden kalmıştır. Aksi halde gömlekler yıkandığında mürekkep ve altın yaldız akıp gideceğinden, kalan örneklerden az sayıda kirli olanı vardır. Bir kısmı da uzun süre saklandıkları yerde lekelenmiş ve kirlenmiştir.

Topkapı Sarayı, Padişah Elbiseleri Koleksiyonu'nda seksen yedi adet tılsımlı gömlek, bir takma yaka, beş takke, on yazılı örtüden oluşan yüz civarında parça bulunmaktadır. Koleksiyonda bulunan gömleklerin pek azının kime ait olduğu bellidir. En erken tarihli gömlek Fatih Sultan Mehmet'in şehzadesi Cem Sultan'a ait olandır (Env. No. 13/1404). Farsça olan kitabesi gömleğin üç yılda tamamlandığını gösterir (1477-1480).

Kitabeli gömleklerden biri de Sultan

Selim'in şehzadelik dönemine ait olan 1564/65 tarihli sade, ağırbaşlı bir gömlektir (Env. No. 13/1133). Sultan Murad isminin geçtiği iki tane tarihli gömlek bulunur. İlki Konya ve Edirne Mevlevi şeyhlerinden Sinan Dede tarafından hazırlanmıştır. Bir diğeri'nin üzerindeki kâğıt etiketten, validesi Nurbanu Sultan tarafından hediye edildiği anlaşılır. (Env. No.13/1135)

Saray ve çevresine ait gömleklerden bazıları İstanbul'daki başka müzelere ayrıca dünya müzelerine ve koleksiyonlarına da dağılmıştır. Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde bulunan iki gömlek padişahlara ait cami (II. Selim adına yapılan Edirne Selimiye Camii) ve türbelerden (Bursa, Yıldırım Beyazid türbesi) getirilmiştir. İstanbul

Tılsımlı Gömlek arkası

Vakıf Hat Sanatları Müzesi'nde iki gömlek ve Konya Mevlana Müzesi'nde bir gömlek daha bulunmaktadır. Tılsımlı gömleklere ait farklı örnekler İstanbul Şehir Müzesi'nde, Harbiye Askeri Müzesi'nde ve Türbeler Müdürlüğü'ne bağlı Aziz Mahmut Hüdayi Türbesi'yle, Yahya Efendi Dergâhı'nda, Bursa Kent Müzesi'nde de karşımıza çıkmaktadır. Şehir müzelerinde bulunanların halka, Askeri Müze'de bulunanların komutanlara, türbelerde bulunanların ise din büyüklerine ait olduklarını söyleyebiliriz.

Milli Saraylar Tekstil Koleksiyonu içerisinde yer alan ve tek örnek olan (Env. No. 38/671) 28 Kasım 1890 tarihli gömlek, genel Saray Koleksiyonları içerisinde bulunan en son tarihli gömlektir. Yaka açıklığının altında, zemini altın yaldızlı daire şeklinin içinde; "Ketebe-tü'l fakir el-Hâc Mahmûdü'l – Hamdi Efendi el- Karsi el- muhâcir um hulefaün – Nakşibendiyyi'l- Hâlidî – 15 Rase 1308" yazılıdır. Nakşibendi Şeyhi

Hamdi Efendi tarafından yazılan gömlek, tılsımlı gömlekler arasında ayrıca yazanı belli olan gömlekler arasında bulunmaktadır.

Gömleğin ön tarafında Mümtetine Sûresi'nin 7. Âyeti'nin baş kısmı olan "Asâ Allahu en yec'ale beyneküm ve beynellezine âdeytüm" ifadesi, Ahzâp Sûresi'nin 40. Âyeti olan "Mâ kâne Muhammedün âbâ ahadin min ricâliküm ve lâkin resûlallahi ve hâtemen-nebiyyîn ve kânallahu bi-küllî şey'in âlîme" ibaresi yazılmıştır. Gömleğin arka tarafında ise Âyetü'l Kürsî, Nâs ve Felâk sûreleri yazılmıştır. Bu surelerin giyeni evhamdan, kararsızlıktan koruduğuna inanılır. Yakada önce besmele, ardından Sâf Sûresi'nin 13. Âyeti olan "Nasrun minallahi ve fethun kârib" ve Vâkı'a Sûresi'nin 76. Âyeti olan "Lekasemun lev ta'lemüne âzim" ifadeleri ile "Yâ Hâfız" ismi yazılmıştır.

Gömleğin ön ve arka kısımlarında cetvellerle oluşturulan kartuşlara Yâsin Sûresi'nden âyetler, Esmâül-Hüsna, bazı peygamber ve melek isimleri ile Hz. Peygamber'in ismi yazılarak dualar ilâve edilmiştir. En dışta kartuşta ise Hz. Ali tarafından kaleme alınan "Celcelûtiye" isimli dua bulunmaktadır. Eteğin etrafını dolaşan satırlık beyitler halinde bir yazı bantı kol kenarlarında da devam eder.

Niyazi Hamdi'nin "Budur kamîs sâhibini yâ Rab, Cihân durdukça vâ eyle bi-hakk-ı Sûre-i Tâhâ" beyiti ile son bulan beyitler kaza ve beladan korunmak için yazılmış niyaz dualarıdır.

Milli Saraylar Koleksiyonu'nda bulunan ve tek tılsımlı gömlek örneği olan bu gömlek genel olarak Saray koleksiyonları arasında en geç tarihli gömlektir. Ayrıca gömleği yazan kişinin belli olması ve gömleğin tarihli olması da gömleğe ayrı bir özellik katmaktadır.

Söz konusu tarihte Sultan II. Abdülhamid Han'ın tahta bulunması ve dua beyitleri arasında "Dünya durdukça gömleğin sahibinin korunması" beyitinin yer alması ancak padişahlara atfedilebilecek bir niyaz olduğundan ve bunun yanı sıra Padişah'ın kişiliği göz önüne alındığında gömleğin Sultan II. Abdülhamid Han'a ait olduğu tespit edilebilmektedir.

Tılsımlı Gömlek yaka
detayı

Kaynakça

- Barışta, Örcün, "Konya Mevlana Müzesi'ndeki Sultan Velede ait olduğu düşünülen Gömlek Üzerine", *V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (25-26 Nisan 1995)*, Konya 1996, s. 53-72.
- Elemterefiş Anadolu'da Büyü ve İnanışlar/Magic and Superstition in Anatolia*, Yapı Kredi Vedat Nedim Tör Müzesi Sergi Kataloğu, ed. Ekrem Işın, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 13 Haziran - 16 Ağustos 2003.
- Gökay, Orhan Şaik, "Tılsımlı Gömlekler", *Gergedan*, İstanbul, Nisan 1988, s. 70-79.
- Kılıç, Füsun, "İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Şehir Müzesi Koleksiyonu'ndan Tılsımlı Objeler", 38. *Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Özetleri*, İstanbul, 1-6 Eylül 2002.
- Tezcan, Hülya, *Topkapı Sarayı'ndaki Şifalı Gömlekler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2006.
- _____, *Topkapı Sarayı Müzesi Koleksiyonundan Tılsımlı Gömlekler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.
- _____, *Sarayın Terzisi: M. Palma - D. Lena - P. Parma*, Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul 2008.